BEDRIJFSECONOMISCHE FACTOREN DIE DE STRUCTURELE ONTWIKKELING VAN DE VARKENSHOUDERIJBEDRIJVEN BEINVLOEDEN

MEDEDELINGEN EN OVERDRUKKEN
NO. 112

L 27
112 B

April 1974

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT
DEN HAAG
26 JUNI 1974
BIBLIOTHEEK

Discussienota opgesteld door een werkgroep bestaande uit medewerkers van:
Consulentschappen voor de Varkens- en Pluimveehouderij.
Consulentschap in algemene dienst voor de Varkenshouderij.
Landbouw-Economisch Instituut.

INHOUD

		Blz.
HOOFDSTUK I	FACTOREN DIE DE ONTWIKKELING NAAR VERDERE SPECIALISATIE STIMULEREN	7
	§ 1. Optimale grootte van de produktietakken	7
	§ 2. Vereenvoudiging bedrijfsvoering	13
	§ 3. Aankoop van grondstoffen	14
	§ 4. Afzet van eindprodukten	14
HOOFDSTUK II	FACTOREN DIE DE ONTWIKKELING NAAR VERDERE SPECIALISATIE TEGENWERKEN	16
	§ 1. Het risico	16
	§ 2. Milieuproblemen	21
HOOFDSTUK III	FACTOREN DIE NIET DE RICHTING VAN DE ONTWIKKELING BEINVLOEDEN, MAAR WEL HET TEMPO WAARIN DEZE PLAATS HEEFT VERSNELLEN OF VERTRAGEN	24
	§ 1. Kapitaalverlies	24
	§ 2. Te weinig grond	25
	§ 3. Financiering	25
HOOFDSTUK IV	ANDERE FACTOREN DIE DE BESLISSINGEN OMTRENT INVESTERINGEN IN BEDRIJVEN KUNNEN BEINVLOEDEN	33
	§ 1. Sociale aspecten	33
	§ 2. Waardevastheid van de investeringen	34
	§ 3. Mogelijkheden van bedrijfsopvolging	35
HOOFDSTUK V	SAMENVATTING EN CONCLUSIES	40

INLEIDING

De landbouwbedrijven hebben in de laatste 15 jaar een ontwikkeling in de richting van grotere eenheden en specialisatie te zien gegeven.

In de varkenshouderij is in de periode 1960-1973 het aantal bedrijven met 50% verminderd en het aantal varkens meer dan verdubbeld. Het aantal varkens per bedrijf is daardoor meer dan verviervoudigd.

Tabel 1. Vermindering van het aantal bedrijven en uitbreiding van de produktie

Jaar	Aantal varkens (x 1000)		Aantal bedrijven (x 1000)	
	1 1)	2 2)	1 1)	2 2)
1960	2955		146	
1965	3752		109	
1970	5650	5533	84	76
1971		6158		72
1972		6233		66
1973		6209		64

1) 1 : incl. de bedrijven, die kleiner zijn dan 10 sbe.

2) 2 : excl. de bedrijven, die kleiner zijn dan 10 sbe.

Een beperkt aantal bedrijven heeft zich geheel op de varkenshouderij gespecialiseerd.

In de vergadering van de bedrijfstakdeskundigen voor de varkenshouderij kwam in 1972 de vraag aan de orde of een voortzetting van deze ontwikkeling verwacht kan worden waardoor het aantal varkens per bedrijf zal blijven toenemen en er meer gespecialiseerde bedrijven zullen ontstaan.

Naar aanleiding van deze vraag is een werkgroep gevormd bestaande uit:

H.J. Bisperink, (LEI gedetacheerd bij Consulentschap in Algemene Dienst voor de Varkenshouderij);
G. van Gorp, (Consulentschap voor de Varkens- en Pluimveehouderij voor Noord-Brabant en Zeeland);
J.H. Huiskes (Consulentschap in Algemene Dienst voor de Varkenshouderij);
H. Klein Kranenberg (Consulentschap voor de Varkens- en Pluimveehouderij voor Gelderland).

Deze werkgroep heeft een nota opgesteld die in de vergadering van bedrijfstakdeskundigen ter discussie is gesteld en die daarna met enkele medewerkers van het LEI is besproken. In deze nota is tevens gebruik gemaakt van bijdragen ontvangen van J. Hoornweg (LEI) en J. Jansen (CVP Tilburg).

In de nota die nu als LEI-mededeling is verschenen zijn de gemaakte opmerkingen verwerkt. Bij de opzet van deze nota is ernaar gestreefd om de factoren die de ontwikkeling van de varkenshouderijbedrijven beinvloeden zoveel mogelijk afzonderlijk te belichten. Dit onderwerp kan uit verschillende gezichtshoeken worden benaderd. In de praktijk wordt dit ook gedaan met het gevolg dat er vele (soms tegenstrijdige) meningen zijn.

Deze nota laat ieder van deze gezichtspunten afzonderlijk tot zijn recht komen. Een conclusie is daarna nauwelijks mogelijk omdat het gewicht van de verschillende factoren mede van de omstandigheden afhankelijk is.

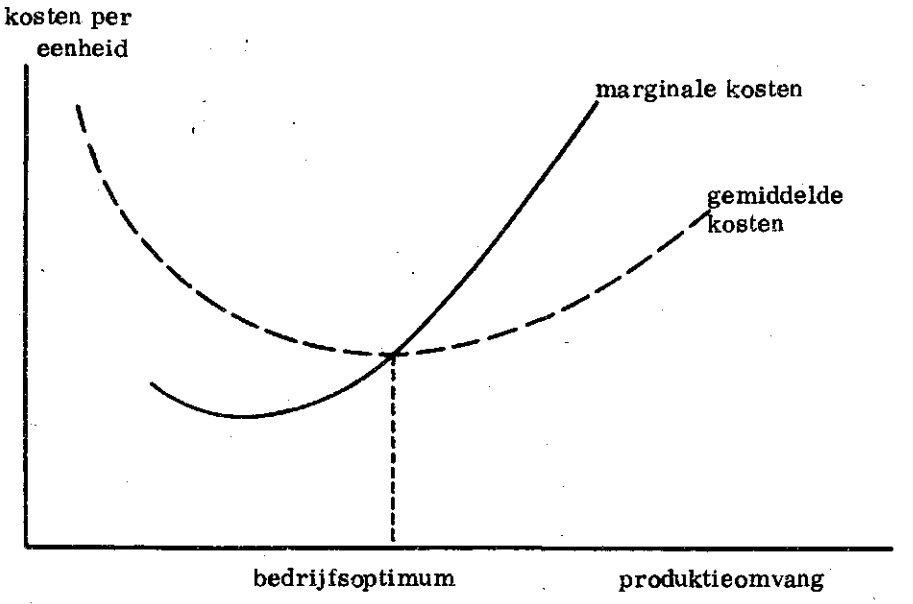
HOOFDSTUK I

DE FACTOREN DIE DE ONTWIKKELING NAAR EEN VERDERE SPECIALISATIE STIMULEREN

§1. De optimale bedrijfsgrootte

Op langere termijn gezien wordt de ontwikkeling bepaald door het streven naar de optimale grootte van de produktietakken op een bedrijf d.w.z. naar de laagst mogelijke kostprijs en de gunstigste inkomenskansen. Als er een open concurrentie is dan zal de produktie zich bovendien op den duur verplaatsen naar de bedrijven met de laagste kostprijs. Zoals een rivier zijn bedding zoekt door de laagste gedeelten van een landschap heeft de produktie de neiging zich te verplaatsen naar bedrijven met een lage kostprijs. Dit proces is onafwendbaar maar het voltrekt zich vrij langzaam doordat er vele weerstanden zijn.

Een grafische voorstelling van de ontwikkeling van de kostprijs in relatie tot de grootte van de produktietak is de bekende kostenkurve:

Bij een kleine produktieomvang is de kostprijs hoog doordat de vaste kosten per eenheid dan hoog zijn.

Bij het groter worden van de produktietak wordt de kostprijs aanvankelijk lager.

Bij het punt waar de marginale kosten (de bijkomende kosten van de laatste eenheid) gelijk zijn aan de gemiddelde kosten is de kostprijs het laagst.

De gemiddelde kosten hebben dan hun laagste punt bereikt en gaan bij groter worden van de produktietak weer stijgen. Het laagste punt in de kostenkurve is het bedrijfsoptimum.

Een zeer groot deel van de veehouderijbedrijven in Nederland heeft een produktieomvang die kleiner is dan het bedrijfsoptimum. Het streven naar vergroting van de produktieomvang kan hierdoor theoretisch worden verklaard.

Ervaringen bij het opstellen van begrotingen leren ons dat vergroting van een produktietak de rentabiliteit verbetert. Begrotingen voor een gezinsbedrijf (1.- - 1.5 vak) geven (als geen beperkingen worden ingevoerd) veelal de grootste winstmogelijkheden voor gespecialiseerde bedrijven omdat dan de grootste omvang van een afzonderlijke produktietak bereikt wordt.

We kunnen dit voor de melkveehouderij illustreren met enkele gegevens uit publikaties van het LEI.

In de publikatie "Het melkveehouderijbedrijf in beweging" (no. 3.24 dd. september 1971) komt een tabel voor die het bedrijfsresultaat vermeld van bedrijven met verschillende omvang.

Tabel 2. Begrotingen van eenmans-, tweemans- en driemansbedrijven met ligboxenstal op eigendomsbasis

	Eenmansbedrijf		Tweemans-bedrijf	Driemans-bedrijf
	8 u. werkd. 20 ha.	10 u. werkd. 27,5 ha.	8 u. werkd. 40 ha.	8 u. werkd. 65 ha.
Aantal melkkoeien	37	49	68	105
Aantal grootveeënheden/ha	2,40	2,34	2,20	2,10
Kg. zuivere stikstof per ha	300	247	282	258
Maaipercentage	113	98	123	124
Aantal uren veehouder	2438	2880	2300	2240
Aantal uren bedrijfsverzorger/vreemde arbeidskracht	200	240	2300	4480
Financiële resultaten				
Netto-overschot	ƒ 1146	2735	9822	26111
Arbeidsinkomen per arbeidskracht	13482	20015	18711	22144
Kostprijs melk per 100 kg	38,71	36,74	34,70	32,35

Hieraan ontlenen we een berekening van de inkomensmogelijkheden van de uitbreidingen.

a. Als een eenmansbedrijf met een 8-urige werkdag wordt vergeleken met een bedrijf met een 10-urige werkdag:
   meer uren 3120 - 2638 = 482
   meer arbeidsinkomen f 6773,- (netto-overschot f 3881,-, berekende arbeidskosten 482 x f 6,-)
   meer arbeidsink./extra uur f 14,05

b. Als een eenmansbedrijf met een 10-urige werkdag wordt vergeleken met een tweemansbedrijf met een 8-urige werkdag:
   meer uren 4600 - 3120 = 1480
   meer arbeidsinkomen f 15967,-
   meer arbeidsink./extra uur f 10,80

c. Als een tweemansbedrijf wordt vergeleken met een driemansbedrijf:
   meer uren 6720 - 4600 = 2120
   meer arbeidsinkomen f 29009,-
   meer arbeidsink./extra uur f 13,70

Een andere vrij recente publikatie van het LEI is: de invloed op de bedrijfsresultaten van verschillen in jongveebezetting per melkkoe (no. 3.33 dd. aug. 1972).

In deze publikatie komen begrotingen voor van bedrijven met een normale jongveebezetting en verschillende oppervlakte. We ontlenen hieraan gegevens over vergroting van een weidebedrijf 20-38 ha.

De uitbreiding van 39,6 mlk tot 59,6 mlk die hiermee samenhangt geeft een verhoging van de arbeidsbehoefte met 753 uur en een verhoging van het arbeidsinkomen met f 15077,-. Voor dit gedeelte is het arbeidsinkomen per uur dus ongeveer f 20,-.

Hierbij moet worden opgemerkt dat in deze publikatie de kosten van de grond op pachtbasis zijn berekend (f 200,- per ha). Als de kosten voor de grond worden gebracht op f 375,- per ha per jaar (berekend op eigenaarsbasis, rente voor het vermogen dat in de grond is vastgelegd 3 1/2%) dan wordt het arbeidsinkomen per uur dat uit de uitbreiding wordt verkregen ongeveer f 16,-.

Voor de akkerbouw ontlenen we een dergelijke vergelijking aan het LEI-rapport: optimale combinaties van grond, arbeid en kapitaal op akkerbouwbedrijven (publikatie 3.19 dd. februari 1971).

Deze begrotingen zijn gebaseerd op de omstandigheden in de Noord-Oost Polder.

Deze begroting gaat uit van gepacht land. Gaat men uit van eigenaarslasten dan worden de jaarkosten voor de grond hoger. Bij de volgende vergelijking zullen we uitgaan van grondkosten van f 500,- per ha.

Uitbreiding van 30 naar 40 ha en van 1 naar 1,5 man geeft een verhoging van het arbeidsinkomen met f 18800,-.

In de uitgangssituatie is het arbeidsinkomen f 14800,- per man. Voor de uitbreiding f 18800,- voor 0,5 man.

Tabel 3. Begrotingsresultaten bij gezamenlijke exploitatie van de oogstwerktuigen (de grond wordt gepacht voor f 310,- per ha)

	1 man	1,5 man	2 man	
	30 ha	40 ha	50 ha	60 ha
Bouwplan in %				
aardappelen	10	16	19	10
suikerbieten	25	25	25	25
uien	5	5	5	5
hakvruchten	40	46	49	40
granen + overige	60	54	51	60
Bedrijfsresultaten:				
opbrengsten	79500	113900	146700	159000
arbeidskosten	13000	19500	26000	26000
mechanisatie	22800	23300	27800	29200
bewerkingskosten	35800	42800	53800	55200
grond + gebouwen	19900	23800	27900	31200
overige kosten	16300	25600	32400	31700
totale kosten	72000	92200	114100	118100
netto-overschot	7500	21700	32600	40900
arbeidsinkomen	20500	41200	58600	66900
arbeidsinkomen bij grondkosten van f 500,-/ha	14800	33600	49100	55500

Uitbreiding van 40 naar 50 ha en van 1,5 naar 2,0 man verhoogt het arbeidsinkomen met f 15500,- voor 0,5 man. In de uitgangssituatie is het arbeidsinkomen f 22400,- per man.

Uitbreiding van 40 naar 60 ha en van 1,5 naar 2,0 man verhoogt het arbeidsinkomen met f 21900,- voor 0,5 man. In de uitgangssituatie is het arbeidsinkomen f 22400,- per man.

In al deze gevallen wordt in het gedeelte waarmee wordt uitgebreid de arbeid beter beloond dan in de uitgangssituatie.

Uiteraard zijn de uitkomsten van deze bedrijfsbegrotingen afhankelijk van het bouwplan dat met het oog op de kwaliteit van de grond kan worden toegepast. Op zandgronden met beperkte mogelijkheden voor het bouwplan zal men eerder het punt bereiken waarop de kosten van de grond zo sterk op het inkomen gaan drukken dat vergroting van het bedrijf door aankoop van grond uit het oogpunt van inkomensvergroting weinig aantrekkelijk is. Hierbij kunnen we opmerken dat in de laatste jaren de teelt van snijmaïs ook op lichte zandgronden een hoog saldo per ha mogelijk maakt.

Voor de varkenshouderij kunnen de bedrijfsresultaten voor verschillende produktieomvang worden ontleend aan de LEI-uitgave: Varkens 1972 (Rapport 3.32 dd. maart 1972).

Tabel 4. Kosten en opbrengsten fokkerij (rentabiliteitsniveau 1969-1972)

Aantal fokzeugen	35	75
Kosten per jaar (in gld.):		
voer	26 890	57 000
huisvesting en inventaris	3 310	8 475
overige	5 760	11 280
totaal	35 960	76 755
Opbrengsten per jaar (in gld.):		
biggen	42 440	87 460
overige	7 525	16 350
totaal	49 965	103 810
Arbeidsinkomen (gld.)	14 065	27 055
Arbeidsuren	1 470	2 175
Inkomen per uur (gld.)	9,60	12,40

Door 40 zeugen meer te houden worden erop het bedrijf met 75 fokzeugen 705 arbeidsuren meer besteed. Het arbeidsinkomen uit de varkenshouderij is f 12 990,- hoger. Per arbeidsuur dat meer aan de varkens is besteed is het arbeidsinkomen f 18,40.

In tegenstelling tot de eerder vermelde gegevens over melkveehouderij en akkerbouw zijn de gegevens van de varkenshouderij gebaseerd op gemiddelde boekhoudresultaten van bedrijven. Bij begrotingen gaat men van de kosten bij nieuwbouw uit. Zou men dit bij de varkenshouderij ook doen dan zou de arbeidsbehoefte lager zijn, de huisvestingskosten zouden echter belangrijk hoger zijn geweest. Het arbeidsinkomen per uur zou ongeveer op hetzelfde niveau liggen.

Voor de mesterij geeft Varkens 1972 materiaal om een gelijksoortige vergelijking op te zetten (tabel 5).

Uit het voorgaande volgt dat het bedrijf met 500 mestvarkens 532 arbeidsuren meer besteedt dan het bedrijf met 175 mestvarkens. Het arbeidsinkomen is f 12 265,- hoger. Per arbeidsuur dat meer aan de varkens is besteed is het arbeidsinkomen f 23,-.

Uit al de hier aangehaalde voorbeelden blijkt dat het arbeidsinkomen per uur of per arbeidskracht, dat berekend wordt voor het gedeelte waarmee wordt uitgebreid, hoger is dan voor het gedeelte dat de uitgangssituatie vormde.

Voor bedrijven met 1,2-1,4 arbeidskrachten, waar de belangrijkste produktietak de melkveehouderij is zal volgens tabel 2 een uitbreiding van de melkveehouderij wel kunnen concurreren tegen de uitkomsten van vrij kleine eenheden in de varkenshouderij, zoals die in de tabellen 4 en 5 zijn gegeven. De daling van de kostprijs van de melk toont aan dat bij de vergroting van het bedrijf het bedrijfsplan dichter bij het optimum is gekomen.

Tabel 5. Kosten en opbrengsten mesterij (rentabiliteitsniveau 1969-1972)

Aantal mestvarkens	175	500
Kosten per jaar (in gld.):		
biggen	39 725	105 600
voer	52 835	144 480
huisvesting en inventaris	3 320	11 640
overige	3 935	11 400
totaal	99 815	273 120
Opbrengsten per jaar (in gld.):		
slachtvarkens	104 010	286 800
overige	2 970	5 760
totaal	106 980	292 560
Arbeidsinkomen (gld.)	7 175	19 440
Arbeidsuren	788	1 320
Arbeidsinkomen per uur (gld.)	9,10	14,70

In publikatie 3.33 blijkt duidelijk de sterke concurrentiepositie die de uitbreiding op een melkveehouderijbedrijf kan innemen, vooral als de inrichting van het bedrijf zodanig is dat melken en veeverzorgen weinig tijd vragen.

Tabel 3 geeft een overzicht van een akkerbouwbedrijf met een intensief bouwplan. Uitbreiding van 1 naar 1,5 man geeft voor het gedeelte waarmee is uitgebreid een hoog arbeidsinkomen per man.

Voor de bedrijven met ruim één arbeidskracht, die als belangrijkste produktietak melkvee of akkerbouw hebben kan verwacht worden dat er uit het oogpunt van optimale grootte van de eenheden motieven zijn die pleiten voor specialisatie. Weliswaar is in de varkenshouderij bij 40-50 fokzeugen of 200-300 mestvarkens reeds een redelijk efficiente produktie mogelijk. Bij een moderne opzet van melkveehouderijbedrijven zal (als er uitbreidingsmogelijkheden zijn) in veel gevallen de voorkeur aan meer melkvee worden gegeven.

Er zijn ook bedrijven waar de varkenshouderij reeds de belangrijkste produktietak is. Als dit zg. éénmansbedrijven zijn (1,2-1,4 arbeidskrachten) dan is hiernaast over het algemeen geen plaats voor een modern melkveehouderijbedrijf. Het is niet mogelijk om met de beschikbaarheid van de helft van de arbeidstijd van één arbeidskracht een goede opzet voor een produktietak melkveehouderij te maken (de vaste kosten en de arbeidsbehoefte zijn relatief te hoog).

Hetzelfde geldt in wat mindere mate voor akkerbouw.

Een akkerbouwbedrijf met intensieve teelten en een eigen mechanisatie kan evenmin worden opgezet als hiervoor één arbeidskracht slechts voor de helft beschikbaar is.

In dit verband kan een uitzondering worden gemaakt voor een varkenshouderijbedrijf in combinatie met een extensieve vorm van akkerbouw, die met behulp van loonwerk wordt bedreven en die heel weinig eigen arbeid vraagt. Hier wordt de omvang van de varkenshouderij (wat arbeid betreft) vrijwel niet door het grondgebruik beïnvloed.

Een bijkomend voordeel is de mogelijkheid om mest op het eigen bedrijf te gebruiken. In deze gevallen kan het grondgebruik als een zelfstandige eenheid worden gezien waarvan men zich kan afvragen of de kosten eruit komen (grondrente) en of het een goed beleggingsobject is.

Over het algemeen kan gesteld worden dat op bedrijven waar 2500-3000 arbeidsuren per jaar beschikbaar zijn en waar meer dan 50 fokzeugen of 500 mestvarkens worden gehouden min of meer de neiging zal bestaan om de varkenshouderij zoveel uit te breiden dat vrijwel alle arbeid in de varkenshouderij besteed kan worden.

Dit geldt met name voor de fokkerij waar bij meer dan 50 fokzeugen slechts een beperkte hoeveelheid tijd overblijft voor andere produktietakken. Voor mestvarkens is dit in mindere mate het geval omdat de arbeidsaanspraken van 500 mestvarkens lager zijn zodat er meer ruimte overblijft voor een andere produktietak. Ook de verdeling van de arbeidsuren over de dag is bij melkkoeien/mestvarkens gunstiger dan bij melkkoeien/fokzeugen.

Voor bedrijven met twee arbeidskrachten of meer wordt de neiging tot specialisatie kleiner omdat het hier mogelijk is om ook bij meer produktietakken tot eenheden te komen waarbij produktie tegen een lage kostprijs mogelijk is. Veelal zal wel een zekere vorm van specialisatie per persoon worden toegepast.

Het aantal gespecialiseerde varkenshouderijbedrijven met meer arbeidskrachten is beperkt.

Deze bedrijven met twee of drie arbeidskrachten zijn in sterke mate verbonden met de persoonlijke eigenschappen van de eigenaar.

Voor zeer grote bedrijven met een industriële opzet en een groot aantal arbeidskrachten is er onder de huidige omstandigheden weinig perspectief. Hiervoor zijn begrotingen gemaakt waaruit blijkt dat de arbeidsproduktiviteit op deze bedrijven vrij laag is in verhouding tot die op gezinsbedrijven. Hiervoor zijn twee oorzaken:

1. het toepassen van een vijfdaagse werkweek;
2. er zijn veel medewerkers met een specialistische taak en er is een vrij zware "top" nodig voor de coördinatie van het gehele bedrijf.

§2. Vereenvoudiging van de bedrijfsvoering

In het algemeen zal een bedrijf met één produktietak gemakkelijker te overzien en te beheren zijn dan een bedrijf met meer produktietakken. In hoeverre hieraan gewicht wordt toegekend hangt sterk van de omstandigheden af.

Als de eigenaar van het bedrijf alleen verantwoordelijk is voor de bedrijfsleiding dan zal dit aspect veel belangrijker zijn dan in gevallen waarin de echtgenote of een ander gezinslid meewerkt en het toezicht op

bv. de varkenshouderij op zich kan nemen.

Voor bedrijven met een produktieomvang voor twee of meer arbeidskrachten zal specialisatie voordelen geven als één man de gehele bedrijfsleiding verzorgt.

Bij samenwerking van twee gelijkwaardige partners zal het wellicht als een voordeel gezien worden dat iedere deelnemer voor een produktietak verantwoordelijk is.

Als per persoon niet meer dan één produktietak aanwezig is dan zal meer aandacht kunnen worden besteed aan de vakbekwaamheid.

§3. Aankoop grondstoffen

Bij de aankoop van voer zullen voor gespecialiseerde bedrijven grotere kortingen kunnen worden bedongen. Bij aankoop van 6 ton in bulk is de prijs per 100 kg ongeveer f 0,80 lager dan bij aankoop van 2 ton.

Overigens blijkt in de praktijk dat er slechts een gering verschil is in voerprijs tussen de bedrijven van verschillende grootteklasse.

In de kostprijsberekeningen van het LEI in publikatie 3.32 worden de volgende voerprijzen gebruik voor mestvarkens (voorcalculatie 72/73):

20 - 100 mestvarkens	f 40,60
100 - 250 mestvarkens	f 40,40
meer dan 250 mestvarkens	f 40,-

In het verslag over 1971 van de varkensmesterijbedrijven in Noord-Brabant komen de volgende voerprijzen voor:

minder dan 150 mestvarkens	f 39,47
150 - 300 mestvarkens	f 39,01
300 - 500 mestvarkens	f 39,11
meer dan 500 mestvarkens	f 38,83

§4. De verkoop van eindprodukten

Bij de verkoop van biggen kunnen grotere bedrijven belangrijke voordelen hebben boven kleinere bedrijven. Dit blijkt uit de gemiddelde gegevens van varkenshouderijbedrijven.

Gemiddelden voor de boekjaren 1968/69 - 1970/71 gepubliceerd in Publikatie 3.32 van het LEI:

	Per verkochte big	
	kg	opbrengst in gld.
5 - 20 fokzeugen	20,7	81,-
20 - 50 fokzeugen	20,6	82,10
meer dan 50 fokzeugen	20,8	84,30

Aan het verslag van vermeerderingsbedrijven van Noord-Brabant 1972 ontlenen we:

	Aantal bedrijven	Opbrengst per big (gld.)
25 - 30 fokzeugen	59	77,-
meer dan 90 fokzeugen	62	81,-

Het gewicht van de verkochte biggen was hier niet vermeld.

De grotere vermeerderaars kunnen een hogere prijs bedingen doordat het voor de mesters van grote betekenis is dat ze biggen van één fokker kunnen betrekken.

Bij de afzet van slachtvarkens worden eveneens kleine verschillen in opbrengstprijs geconstateerd die samenhangen met de bedrijfsgrootte. Dit komt naar voren in de gemiddelden voor de boekjaren 1968/69-1970/71 gepubliceerd in Publikatie 3.32 van het LEI:

	Per kg geslacht gewicht
20 - 100 mestvarkens	f 2,95
100 - 250 mestvarkens	f 2,95
meer dan 250 mestvarkens	f 2,97

In het verslag over 1972 van de varkensmesterijbedrijven in Noord-Brabant komen de volgende opbrengstprijzen voor:

	Per kg geslacht gewicht
minder dan 150 mestvarkens	f 2,91
150 - 300 mestvarkens	f 2,93
300 - 500 mestvarkens	f 2,94
meer dan 500 mestvarkens	f 2,95

HOOFDSTUK II

DE FACTOREN DIE DE ONTWIKKELING NAAR EEN VERDERE SPECIALISATIE IN DE VARKENSHOUDERIJ AFREMMEN

§1. Het risico

Een ondernemer in de landbouw heeft drie produktiefactoren tot zijn beschikking:

1. grond
2. kapitaal
3. arbeid

Het doel van een onderneming is om deze produktiefactoren zo goed mogelijk aan te wenden.

Daarbij wordt tevens gebruik gemaakt van produkten en diensten van andere bedrijven (kunstmest, veevoer, loonwerk).

Voor akkerbouw- en melkveehouderijbedrijven zijn de kosten voor grond, kapitaal en arbeid (de factorkosten) bijna de helft van de totale kosten.

De bijkomende kosten (non-factorkosten) bedragen gemiddeld ruim de helft van de kosten.

In de varkenshouderij is de situatie anders.

Op een bedrijf met 200 mestvarkens bedragen de factorkosten slechts 8% van de totale kosten. Bij 1000 mestvarkens is dit percentage nog lager.

Dit betekent in de praktijk dat voor het besteden van f 25 000,- arbeidskosten per jaar voor f 300 000,- aan voer moet worden gekocht en voor f 200 000,- aan biggen. De door het bedrijf toegevoegde waarde (d.w.z. de inbreng van arbeid, kapitaal en grond) is klein in verhouding tot de totale kosten.

Op fokkerijbedrijven is de toegevoegde waarde in verhouding tot de kosten wel groter dan in de mesterij, maar ook relatief klein in vergelijking met akkerbouw- en melkveehouderijbedrijven.

Een varkenshouder staat daarbij voor vele onzekerheden wat zijn opbrengsten betreft. We kunnen deze in twee groepen indelen:

a. risico's die verband houden met prijzen en die over het algemeen niet door de ondernemer kunnen worden beïnvloed;

b. risico's die verband houden met de produktie (het optreden van ziekten enz.).

De mogelijkheid om risico's op te vangen hangt samen met de toegevoegde waarde. Als de marge voor het inkomen klein is dan is ook de ruimte om risico's op te vangen klein. Een kleine terugval in de op-

brengsten leidt er immers reeds toe dat er geen inkomen wordt verkregen voor arbeid en kapitaal.

Van bedrijven die bij het LEI in administratie zijn is de verdeling van kosten nagegaan. (Mededelingen en Overdrukken no. 95).

Tabel 6. Percentage van de brutokosten

Varkens	Factorkosten				Non-factorkosten			
	omvang	arbeid	rente	tot.	voed.	uitgangsmat.	ov.	tot.
fokzeug	40 fz	21	6	27	54	6	13	73
mestvarken	200 va	5	3	8	50	35	7	92
fokken/mest.	totaal	13	5	18	68	2	12	82

Door dit grote aandeel van de non-factorkosten hebben deze bedrijven een grote geldomzet. De bruto-opbrengst van een bedrijf is groot. Dit heeft tot gevolg dat fluctuaties in de opbrengsten (bv. door prijsveranderingen) grote invloed op het inkomen hebben.

Het prijsrisico kan men benaderen door de jaarlijkse verschillen in opbrengstprijs te middelen en uit te drukken in procenten van de gemiddelde opbrengstprijs.

De stabiliteit van het inkomen wordt bepaald door het aandeel van de factorkosten en het jaarlijkse prijsrisico.

De volgende tabel (welke is ontleend aan LEI-berekeningen) geeft hiervan een overzicht.

Tabel 7. Beloningsaanspraken en prijsrisico's (gemiddelden over 10 jaar)

	Beloning voor arbeid en kapitaal (I)	Jaarlijkse prijsrisico's (II)	Prijsrisico t.o.v. beloningsaanspraken 1)
Fokzeugen	27%	14%	50%
Mestvarkens	8%	6%	75%
Fokken/mesten	18%	9%	50%

1) (II) in % van (I)

De gemiddelde jaarlijkse prijsmutaties zijn zo groot dat hiermee een belangrijk deel van de beloningsaanspraken is gemoeid.

Voor de melkveehouderij en de akkerbouw zijn geen gegevens beschikbaar over de grootte van het risico. De factorkosten zijn, op deze bedrijven, relatief van grotere betekenis. De beloningsaanspraken voor de produktiefactoren bedragen bijna 50% van de totale kosten.

Hierbij komt nog dat door de prijsgarantie het prijsrisico kleiner is dan in de varkenshouderij. Op grond hiervan kan worden gesteld dat de risico's in de grondgebonden produktietakken veel kleiner zijn dan in de varkenshouderij.

We kunnen ons afvragen hoe de risico's in de varkenshouderij kunnen worden opgevangen. Hierbij kan in de eerste plaats worden gedacht aan een bedrijfsvoering die het mogelijk maakt om een saldo te bereiken dat boven het gemiddelde ligt.

Er zijn goede mogelijkheden voor bedrijven die een technisch resultaat weten te bereiken dat boven het gemiddelde ligt. Voor deze bedrijven heeft de relatief kleine toegevoegde waarde en de grote geldomzet die hiermee gepaard gaat tot gevolg dat er gemiddeld hoge inkomens kunnen worden bereikt.

Een tweede mogelijkheid om de risico's in de varkenshouderij op te vangen is het aanhouden van reserve's. Hierbij kan men bij de financiering denken aan een zekere reserve aan kredietmogelijkheden. Als men bij het opnemen van leningen niet de uiterste mogelijkheden gebruikt dan zal men in een minder goed jaar een aanvullende lening kunnen opnemen. Verder kan er, als het bedrijf loopt, worden gereserveerd. Deze reserveringen zullen in de eerste plaats gevormd worden uit de berekende rente en de afschrijvingen. Daarnaast kan, als dit mogelijk is, uit het arbeidsinkomen gereserveerd worden.

Er zal nu worden aangegeven hoe deze reservevorming kan verlopen bij de volgende (wel wat theoretische) uitgangspunten.

Op een varkensmesterijbedrijf wordt f 482 000,- geinvesteerd (op f 322 000,- wordt afschrijving toegepast).

Er worden 3 situaties berekend nl. 25, 50 en 100% eigen vermogen.

Afschrijving en aflossing in 15 jaar (er wordt geen rekening gehouden met stijgende vervangingswaarde).

De inkomstenbelasting op de rente van het eigen vermogen en van het gereserveerde vermogen is 33%. Berekende rente 8% (netto-rente over eigen vermogen na aftrek van belasting 5%). Betaalde rente 8 1/2%. Op het (denkbeeldige) bedrijf worden in 15 jaar geen nieuwe investeringen gedaan.

Op een dergelijk bedrijf zouden 1000 mestvarkens kunnen worden gehouden. De totale kosten exclusief arbeid zijn per jaar (bij prijspeil 1973) ruim f 620 000,-. De opbrengsten kunnen gemiddeld per jaar f 660 000,- zijn. Hieruit volgt dat het arbeidsinkomen f 40 000,- per jaar is. De schommeling in de opbrengsten is gemiddeld 6% = f 44 400,-.

Hieruit volgt dat er door een ongelukkige samenloop van omstandigheden jaren kunnen zijn zonder arbeidsinkomen. De varkenshouder moet dan uit zijn reserveringen kunnen putten om dit jaar te overbruggen of een aanvullende lening afsluiten. We nemen aan dat hij met f 20 000,- deze periode kan overbruggen. Hij heeft drie bronnen om liquide middelen te reserveren:

- de afschrijvingen
- de berekende rente
- het arbeidsinkomen

Tabel 8. Overzicht van de reservevorming uit afschrijvingen en berekende rente

	25% eigen vermogen			50% eigen vermogen			100% eigen vermogen		
Jaar	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1	1 346	–	1 346	13 564	–	13 564	38 150	–	38 150
2	2 079	67	3 492	14 117	897	28 578	38 150	1 908	78 208
3	2 812	176	6 480	14 670	1 429	44 677	38 150	3 910	120 268
4	3 545	324	10 349	15 223	2 234	62 134	38 150	6 013	164 431
5	4 278	517	15 144	15 776	3 107	81 017	38 150	8 222	210 803
6	5 011	757	20 912	16 329	4 051	102 397	38 150	10 540	259 493
7	5 744	1 046	27 702	16 882	5 120	124 399	38 150	12 974	310 617
8	6 477	1 385	35 564	17 435	6 220	148 054	38 150	15 531	364 298
9	7 210	1 778	44 552	17 988	7 403	173 445	38 150	18 215	420 659
10	7 943	2 227	54 722	18 541	8 672	200 658	38 150	21 033	479 842
11	8 676	2 736	66 134	19 094	10 033	229 785	38 150	23 992	541 984
12	9 409	3 307	78 850	19 647	11 489	260 921	38 150	27 099	607 233
13	10 142	3 943	92 935	20 200	13 046	294 167	38 150	30 362	675 745
14	10 875	4 647	108 457	21 306	14 708	330 181	38 150	33 787	747 682
15	11 608	5 423	125 488	21 859	16 509	368 549	38 150	37 384	823 216
	140 000 mestvarkenskrediet blijft gehandhaafd.			75 000 mestvarkenskrediet blijft gehandhaafd.					

1. (Afschrijving + berekende rente) - (Aflossing + betaalde rente) per jaar.

2. Rente van de reserve van het vorige jaar (netto 5%).

3. Totale reserve.

Reserveringen uit het arbeidsinkomen zullen in jaren met een hoge varkensprijs plaats kunnen hebben. In tabel 8 zijn de reserveringen uit het arbeidsinkomen buiten beschouwing gelaten. Er is een overzicht gegeven van de bedragen die uit de afschrijvingen en de berekende rente van het eigen vermogen opzij gelegd kunnen worden en van de totale reserve die hieruit resulteert. Er is rekening gehouden met het feit dat over de ontvangen rente inkomstenbelasting moet worden betaald. (Zie tabel 8 op blz. 19 .)

Als we aannemen dat over een ongunstige periode een bedrag van minimaal f 20 000,- nodig kan zijn om liquiditeitsmoeilijkheden te voorkomen dan blijkt uit voorgaande berekeningen dat bij 25% eigen vermogen dit bedrag pas na 6 jaar beschikbaar is uit rente en aflossing.

Een gunstige financiële positie kan men slechts bereiken door reserveringen uit het arbeidsinkomen. Als dat niet mogelijk is blijft de liquiditeitspositie vele jaren van dien aard, dat belangrijke risico's niet opgevangen kunnen worden.

Bij 50% eigen vermogen of meer heeft men na enkele jaren een reserve kunnen opbouwen die over het algemeen voldoende zal zijn om een minder gunstige periode te overbruggen.

Voor deze bedrijven betekent het weinig stabiele inkomen uit de varkenshouderij dan nog nauwelijks een risico.

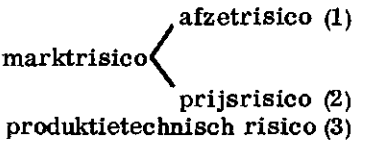
De onzekerheid is hier voor een belangrijk deel verbonden met de persoon van de ondernemer.

- Is hij in staat om met de varkenshouderij op zijn bedrijf een goed resultaat in technisch opzicht te bereiken;
- kan hij voldoen aan de eisen die aan zijn ondernemersschap worden gesteld.

Werken met een belangrijk percentage geleend vermogen en een grote geldomzet per jaar stellen hoge eisen aan het financieel beheer. Het is een belangrijke vraag of men hier mentaal tegen opgewassen is.

Als derde mogelijkheid voor het opvangen van risico's kan aan integratie en contractproduktie worden gedacht.

We kunnen het begrip risico in drieën delen:

1. Het afzetrisico kan men beperken door het afsluiten van eenvoudige leverings- afnamecontracten met duidelijke afspraken omtrent de aantallen te verhandelen biggen, respectievelijk slachtvarkens en de basis van prijsstelling met daarbij behorende toeslagen, afleveringskosten en betalingstermijn.

2. Het prijsrisico en in verschillende gevallen ook afzetrisico kan men trachten te beperken door het afsluiten van minimumprijsgarantiecontracten en/of integratiecontracten.
   Voor wat betreft het prijsrisico is het de vraag of genoemde contractvormen wel een belangrijke bijdrage kunnen leveren tot het wegnemen

of beperken van dit risico; bij deze vraag rekening houdend met de soorten prijsgaranties zoals die in hoofdzaak in zwang zijn.

3. Het produktietechnisch risico + marktrisico kan men beduidend beperken door het aangaan van zuivere loonmest- (en -fok-) contracten. Hierbij moet worden bedacht dat men zich in het algemeen een beloning voor eventuele goede resultaten laat ontgaan, terwijl meermalen de vergoeding van een zodanig niveau is, dat de beloning voor arbeid en huisvesting zeer matig genoemd kan worden.

§2. Eisen die gesteld worden in verband met milieufactoren

Er treedt concentratie op in de varkenshouderij.
Gebieden met veel varkens trekken de varkens aan.
De oorzaken hiervan zijn:

- de voerprijzen;
- betere biggen voorziening voor de mesters;
- betere voorzieningen op allerlei gebied;
- meer contacten met collega's.

De laatste tijd treedt een kentering op. Er komen steeds meer bezwaren tegen een te grote concentratie van varkéns.

Bij een verdergaande schaalvergroting zoals die zich in de varkenshouderij doorzet ontstaan namelijk m.b.t. de milieubescherming een aantal knelpunten.

Als belangrijkste punt kan worden genoemd de produktie en aanwending van grote hoeveelheden drijfmest.

Vooral in de mesterij worden de stallen in toenemende mate toegerust met roostervloeren.

Jaarproduktie van drijfmest bij een omvang van

1000 mestvarkens 1000 x 1,5 m3 = 1500 m3 drijfmest
100 zeugen 100 x 2,8 m3 = 280 m3 drijfmest

Afhankelijk van grondsoort, grondgebruik en tijdstip van uitrijden kan de hoeveelheid drijfmest die per ha wordt aangewend, variëren.

Ofschoon bepaalde gewassen zoals bv. maïs wellicht hoge giften verdragen moet men met de jaarlijks terugkerende giften gemiddeld over de jaren een bepaald maximum niet overschrijden. Wellicht zou hiervoor 35 misschien 40 ton aangehouden kunnen worden.

Om voortdurend gebruik van de drijfmest op het eigen bedrijf mogelijk te maken is dan nodig:

40-45 ha voor een mestvarkensbedrijf met 1000 dieren
7-8 ha voor een bedrijf met 100 zeugen

Vooral op grote mesterijbedrijven met relatief weinig grond zal produktie en aanwending van de mest snel problematisch worden. Er moet dan afzet van mest plaatsvinden naar bedrijven met beschikbare grond in

de eigen omgeving of op verdere afstand. In sommige gebieden van ons land is reeds een dergelijke situatie aanwezig.

De vorig jaar opgerichte Brabantse Mestbank bemiddelt in de afzet en transport van stapelbare mest vanuit gebieden met een mestoverschot (Zuid-Oosten) naar gebieden met een mesttekort (Westelijke akkerbouw gebieden).

Sinds enige tijd worden met subsidies van Overheid en Bedrijfsleven ook ervaringen opgedaan met drijfmesttransport over grotere afstanden. Volgens voorlopige berekeningen zullen de transportkosten ± f 8,- per m3 bedragen als de afstand 50 km is. Andere methoden van mestverwerking waarmee op het ogenblik proefsgewijs ervaringen worden opgedaan zijn:

a. beperking van de hoeveelheid door beluchten en indikken van de drijfmest in daarvoor te bouwen bassins;

b. verbranden;

c. dumpen.

Voor individuele bedrijven kan aankoop van extra grond onder bepaalde omstandigheden perspectief bieden om de afhankelijkheid bij het kwijtraken van de mest te verminderen.

Wat moet 1 ha opbrengen als deze in een bedrijfsplan wordt opgenomen met het oog op de mestafzet?

Voor een antwoord op deze vraag gaan we uit van een grondprijs van f 10 000,- per ha en een gebruik van 35 ton mengmest.

Als 35 ton mengmest via de mestbank over grote afstanden moet worden vervoerd dan zijn de kosten f 280,-. Voor de bemesting van 1 ha op het eigen bedrijf kan (mits de verkaveling niet te ongunstig is) op f 50,- kosten worden gerekend. Het voordeel bij de mestafzet is f 230,-.

Het zal van de omstandigheden op het bedrijf afhangen welke eisen men moet stellen aan de financiele opbrengst van aan te kopen bouwland.

Als het aankoop bedrag wordt geleend en de kosten (inclusief grondlasten) in het eerste jaar 12% zijn dan wordt wellicht de eis gesteld dat de liquide middelen in het eerste jaar niet verminderen. De berekening is dan:

Kosten 1 ha grond in eerste jaar	f 1 200,-
Besparing afzetkosten mest	f 230,-
Noodzakelijk saldo	f 970,-

Bij de beoordeling van dit saldo kan er rekening mee worden gehouden dat reeds een ruime bemesting is gegeven. De bruto-opbrengsten worden verminderd met de kosten van zaaizaad/pootgoed, loonwerk, aanvullende bemesting, ziektebestrijding.

De financiele reserve van een bedrijf kan echter ook zo groot zijn dat de liquiditeit in het eerste jaar geen probleem vormt. Bij de aankoop van grond krijgt dan veel meer het aspect van belegging van vermogen de aandacht. Voor grond die als beleggingsobject wordt gekocht zal men wellicht genoegen willen nemen met een direct rendement van het vermogen van bv. 4%. Hierbij komen de grondlasten (1%).

Rente eigen vermogen + grondlasten	f 500,-
Besparing afzet mest	f 230,-
Noodzakelijk saldo	f 270,-

Bij deze wijze van benadering is de aankoop van grond (zelfs bij een vrij laag saldo) al voordelig.

Hierbij moet worden opgemerkt dat in deze berekening is uitgegaan van de kosten van mestafzet van f 8,- per ton als men niet over eigen grond beschikt.

Er zijn nog nauwelijks bedrijven bekend waar de kosten voor de mestafzet nu al f 8,- per ton bedragen. Het is echter niet denkbeeldig dat bij een verdere concentratie van de varkenshouderij deze situatie zou kunnen ontstaan. Dan zal er bij de grote varkenshouderijbedrijven (en met name op de bedrijven die over reserves beschikken) een grote vraag naar grond ontstaan.

We kunnen ons verder afvragen of de nadelen van de concentratie in de varkenshouderij in bepaalde gebieden waar de mestafzet f 12,- per varken per jaar zou kosten opwegen tegen de voordelen van de concentratie zoals lage voederprijzen, goede biggenvoorziening en afzet van mestvarkens.

In de gebieden met veel varkens kan bv. de prijs van het voer ongeveer f 3,- per 100 kg lager zijn dan in gebieden met weinig varkens. Dit betekent een voordeel voor de varkensrijke gebieden van f 21,- per mestvarken per jaar. Het vervoer van drijfmest over een grote afstand kost f 12,- per varken per jaar. Het nadeel van hét mestprobleem kan dan ten dele de neiging tot concentratie in de varkenshouderij afremmen. Uiteraard betekenen de hogere kosten voor de afzet van mest een verzwakking van de concurrentiepositie ten opzichte van gebieden met lage voerprijzen en geen moeilijkheden met de afzet van mest.

HOOFDSTUK III

FACTOREN DIE NIET DE RICHTING VAN DE ONTWIKKELING BEÏNVLOEDEN, MAAR DIE WEL HET TEMPO VERSNELLEN OF VERTRAGEN

§1. Kapitaalverlies door omschakeling

Als betere produktiemethoden beschikbaar komen dan zullen deze zich in het algemeen slechts geleidelijk een plaats veroveren. Dit geldt vooral voor methoden waarvan de toepassing veel investeringen vraagt.

Bij de gebouwen zien we dat verouderde gebouwen nog lang in gebruik blijven.

Een bedrijfseconomische begroting voor het juiste tijdstip van vervangen omvat de volgende elementen.

Bestaande toestand		Nieuwbouw	
Totaal saldo	f	Totaal saldo	f
Onderhoud en verzekering gebouwen	f	Afschrijving	f
		Rente	f
	-	Onderhoud en verzekering	f
			-
Arbeidsinkomen + vergoeding voor gebouw	f	Arbeidsinkomen	f

Bij deze berekening is aangenomen dat het oude gebouw geen restwaarde heeft en ook niet voor andere doeleinden nuttig gemaakt kan worden.

Veelal wordt de extra arbeid die in wat oudere gebouwen besteed moet worden nog goed betaald als men hier tegenover stelt de kosten voor rente en afschrijving van de nieuwe schuur.

Eenzelfde soort berekening kan worden toegepast als het afstoten van bv. een te kleine eenheid varkens in overweging wordt genomen.

Voorbeeld:

Een bedrijf houdt 100 mestvarkens. Men vraagt zich af of de 500 uur die dit vraagt niet beter bij de melkveehouderij kan worden gevoegd. De varkensstal zal dan niet meer gebruikt kunnen worden. De stal verliest dan zijn waarde. Voor de vergelijking die nu gemaakt moet worden, kunnen de huisvestingskosten voor de varkenshouderij gedeeltelijk vervallen. De berekende huisvestingskosten kunnen namelijk buiten beschouwing

blijven en bij het arbeidsinkomen worden opgeteld.

Arbeidsinkomen 100 x f 35,-	= f 3500,-
Berekende huisvestingskosten (exclusief onderhoudskosten)	= f 2500,-
Bijdrage voor vergoeding van arbeid en huisvesting	f 6000,-
Dit is per uur f 12,-	

Vervanging van de varkens door koeien brengt direct voordeel, als het marginale inkomen/uur van het melkvee hoger is dan f 12,-. Dit zal niet altijd zo zijn en dan kan vervanging uitgesteld worden tot de varkensschuur moet worden vernieuwd.

Bij berekeningen van deze aard worden vergeleken:

- opbrengst minus variabele kosten van de bestaande situatie

en

- opbrengst minus volledige kosten van de eventuele vervanging

Geleidelijke vervanging van oud door nieuw is op grond van dit soort berekeningen in veel gevallen de meest economische weg. Hierbij speelt echter ook het aspect van de stijging van de bouwkosten waardoor het voordelig kan zijn in gebouwen te investeren, zonder dat berekend kan worden dat het bij de huidige prijzen bedrijfseconomisch voordeliger is. (Zie hoofdstuk IV).

§2. Er is te weinig grond beschikbaar om de melkveehouderij of de akkerbouw uit te breiden

De beperkte oppervlakte cultuurgrond werkt vertragend op de ontwikkeling naar een optimale bedrijfsgrootte in de melkveehouderij en de akkerbouw.

Door de grote vraag naar grond zijn de grondprijzen hoog.

Vanouds is een te kleine oppervlakte cultuurgrond de oorzaak geweest van het ontstaan van gemengde bedrijven. Door nieuwe technische mogelijkheden neemt de oppervlakte, die nodig is voor een gespecialiseerd bedrijf dat op grondexploitatie is gebaseerd, steeds toe.

§3. De financiering

Met name bij jonge ondernemers en ontwikkelingsbedrijven is de vermogenspositie nogal eens van dien aard dat de financieringsmogelijkheden en lasten een remmende invloed hebben op het bedrijfsontwikkelingstempo, terwijl ook de ontwikkelingsrichting mede door de vermogenspositie bepaald kan worden. Zo kan als voorbeeld genoemd worden de relatief lagere vermogensbehoefte bij een investering in de zeugenhou-

derij.

Bij de financiering van een voorgenomen investering komen steeds de volgende aspecten naar voren:

1. het financiële weerstandsvermogen van het bedrijf;
2. de liquiditeit van het bedrijf;
3. de kosten van de financiering.

Voor het verantwoord "rond" krijgen van een financiering moeten de twee volgende vragen zonder meer positief beantwoord kunnen worden:

a. zijn voldoende zekerheden aanwezig (dus verhouding eigen/vreemd vermogen) voor overwaarde en risico-opvang;

b. blijft er een voldoende verteerbaar inkomen over dat ook voldoende ruimte biedt voor het opvangen van de opbrengstrisico's na voldaan te hebben aan de financieringsverplichtingen.

Voor verschillende in hoofdstuk I genoemde gespecialiseerde bedrijfstypen zullen de totale vermogensbehoefte en het minimum percentage eigen vermogen voor een 1-mans en een 2-mans bedrijf worden uitgewerkt op basis van gemiddeld geïnvesteerd vermogen.

Als uitgangspunt voor het eigen vermogen zal in deze reeks gelden het maximum aan vreemd vermogen dat middels gangbare kredietvormen kan worden aangetrokken.

a. Eenmansveehouderijbedrijf, 20 ha met ligboxenstal waarbij grond en gebouwen geheel eigendom zijn.

Gemiddeld geïnvesteerd vermogen		Financiering	
Grond (verkoopwaarde à f 10 000,-/ha)	f 200 000,-	Hypotheek: grond	f 107 200,-
		gebouwen	f 34 730,-
Gebouwen 60% nieuwwaarde	f 51 840,-	Overdracht veestapel	f 27 750,-
Veestapel (36,9 melkkoeien à f 2 000,- (incl. jongvee)	f 74 000,-	Overdracht werktuigen	f 13 320,-
Werktuigen (60% nieuwwaarde)	f 26 640,-	Blanco crediet (rek. cour.)	f 10 000,-
Totaal vastgelegd	f 352 480,-	Eigen vermogen (47%)	f 170 000,-
Bedrijfskapitaal	f 10 520,-		
Totale investering	f 363 000,-		f 363 000,-

Een tweemansbedrijf met 40 ha en ligboxenstal geeft het volgende beeld van vermogensbehoefte en financiering:

Gemiddeld geïnvesteerd vermogen		Financiering	
Grond (verkoopwaarde)	f 400 000,-	Hypotheek: grond	f 214 400,-
Gebouwen (60% nieuwwaarde)	f 115 000,-	gebouwen	f 77 100,-
Veestapel (67,7 melkkoeien à f 2 000,- incl. jongvee)	f 135 400,-	Overdracht veestapel	f 51 000,-
		Overdracht werktuigen	f 22 500,-
Werktuigen (60% nieuwwaarde)	f 45 000,-	Blanco krediet (rek. cour.)	f 10 000,-
Totaal vastgelegd	f 685 400,-	Eigen vermogen (47%)	f 331 000,-
Bedrijfskapitaal	f 20 600,-		
Totale investering	f 706 000,-		f 706 000,-

b. Eenmansakkerbouwbedrijf, 30 ha met inschakeling van loonwerker

Gemiddeld geïnvesteerd vermogen		Financiering	
Grond (verkoopwaarde à f 10 000,-/ha	f 300 000,-	Hypotheek: grond	f 160 800,-
		gebouwen	f 71 700,-
Gebouwen (60% nieuwwaarde)	f 107 000,-	Overdracht machines	f 17 750,-
Machines (60% nieuwwaarde)	f 35 500,-	Oogstkrediet	f 11 250,-
Totaal vastgelegd	f 442 500,-	Eigen vermogen (43%)	f 198 500,-
Bedrijfskapitaal	f 17 500,-		
Totale investering	f 460 000,-		f 460 000,-

Een tweemansbedrijf van 60 ha met gezamenlijke exploitatie van de oogstwerktuigen geeft de volgende vermogensbehoefte en financiering:

Gemiddeld geïnvesteerd vermogen		Financiering	
Grond (verkoopwaarde)	f 600 000,-	Hypotheek: grond	f 321 600,-
Geb. (60% nieuwwaarde)	f 112 000,-	gebouwen	f 75 000,-
Machines (60% nieuwwaarde)	f 88 200,-	Overdracht machines	f 44 100,-
Totaal vastgelegd	f 800 200,-	Oogstkrediet	f 20 300,-
Bedrijfskapitaal	f 31 800,-	Eigen vermogen (45%)	f 371 000,-
Totale investering	f 832 000,-		f 832 000,-

c. Gespecialiseerd fokzeugenbedrijf, eenmansbedrijf, 100 gemiddeld aanwezige zeugen (118 zeugen capaciteit)

Gemiddeld geïnvesteerd vermogen		Financiering	
1 ha grond	f 12 000,-	Hypotheek (60% grond + gebouwen)	f 75 600,-
Gebouwen (60% nieuwwaarde)	f 114 000,-	Fokzeugen krediet (en evt. B.F.)	f 40 000,-
Zeugenstapel	f 60 000,-	Eigen vermogen (40%)	f 75 400,-
Totaal vastgelegd	f 186 000,-		
Bedrijfskapitaal	f 5 000,-		
Totaal investering	f 191 000,-		f 191 000,-

d. Gespecialiseerd mestvarkensbedrijf, eenmansbedrijf, 1000 gemiddeld aanwezige varkens (1140 varkens capaciteit)

Gemiddeld geïnvesteerd vermogen		Financiering	
1 ha grond	f 12 000,-	Hypotheek (60% grond + gebouwen)	f 115 000,-
Gebouwen (60% nieuwwaarde)	f 180 000,-	Mestvarkenskrediet	f 120 000,-
Varkensstapel	f 160 000,-	Eigen vermogen (35%)	f 127 000,-
Totaal vastgelegd	f 352 000,-		
Bedrijfskapitaal	f 10 000,-		
Totaal investering	f 362 000,-		f 362 000,-

e. Gesloten varkenshouderijbedrijf, eenmansbedrijf, gemiddeld aanwezig 62 zeugen en 385 mestvarkens

Gemiddeld geïnvesteerd vermogen		Financiering	
1 ha grond	f 12 000,-	Hypotheek (60% grond + gebouwen	f 91 000,-
Gebouwen (60% nieuwwaarde)	f 140 000,-	Fokzeugenkrediet (evt. B.F.)	f 25 000,-
Varkensstapel	f 99 000,-	Mestvarkenskrediet	f 46 000,-
Totaal vastgelegd	f 251 000,-	Eigen vermogen (37%)	f 97 000,-
Bedrijfskapitaal	f 8 000,-		f 259 000,-
Totaal investering	f 259 000,-		

Uitbreiding van de varkensbedrijven tot respectievelijk tweemansfokbedrijf, tweemansmestvarkensbedrijf en tweemans gesloten bedrijf geeft een verdubbeling van de vermogensbehoefte. De totale bedragen op basis van 60% nieuwwaarde voor gebouwen en inrichting worden dan:

tweemansfokzeugenbedrijf	f 382 000,-
tweemansmestvarkensbedrijf	f 724 000,-
tweemans gesloten bedrijf	f 518 000,-

Voor verschillende aspecten van vermogensbehoefte en vermogensvoorziening kunnen rangorden gemaakt worden t.a.v. de mogelijkheden van realisering van de verschillende bedrijfstakken uit oogpunt van financiering.

a. Totale vermogensbehoefte eenmansbedrijf

1. Fokzeugen	f 191 000,-
2. Gesloten varkenshouderij	f 259 000,-
3. Mestvarkens	f 362 000,-
4. Melkvee	f 363 000,-
5. Akkerbouw	f 460 000,-

b. Minimaal eigen vermogen voor eenmansbedrijf (bij maximaal gebruik van kredietruimte)

1. Fokzeugen	f 75 400,-	(= 40%)
2. Gesloten varkenshouderij	f 97 000,-	(= 37%)
3. Mestvarkens	f 127 000,-	(= 35%)
4. Melkvee	f 170 000,-	(= 47%)
5. Akkerbouw	f 198 500,-	(= 43%)

Hierbij is nog geen rekening gehouden met de financiële verplichtingen en de invloed hiervan op het verteerbaar inkomen.
Op het eenmansmelkveebedrijf is deze invloed als volgt:

Beschikbaar uit netto-overschot en berekend loon ondernemer	f 13 482,-
Berekende rente gem. 5,15% (incl. grond à 3 1/2%)	f 15 623,-
Berekende afschrijving gebouwen 3%	f 2 592,-
	f 31 697,-
Rente en aflossingsverplichtingen (hypotheek 8 1/4 + 3%; veestapel 9 + 10%; werktuigen 9 + 20%; rek.cour. 9%	f 26 002,-
Verteerbaar inkomen (zonder aftrek ink. bel. e.d.)	f 5 695,-

Uitgaande van het vrij lage rentabiliteitsniveau (zie tabel 2) zou voor het overhouden van een verteerbaar inkomen van ten minste f 25 000,- het percentage eigen vermogen moeten toenemen tot ± 75% (± f 105 000,- meer eigen vermogen; in totaal ± f 275 000,-).
In de voornoemde rentabiliteitsberekeningen is uitgegaan van een melkgift per koe van 4400 kg en een melkprijs van 38 cent/kg. Deze gegevens zijn bepaald aan de lage kant voor een modern melkveehouderijbedrijf bij de huidige prijzensituatie.

Bij een verhoging tot 4800 kg melk met een opbrengst van 42 cent per kg, kan het arbeidsinkomen stijgen tot ± f 18 500,-. Om in de eerste jaren toch een verteerbaar inkomen van ten minste f 25 000,- te hebben zal het eigen vermogen niet tot 75% maar tot ruim 54% moeten toenemen, (het eigen vermogen is dan ± f 197 000,-, dit is f 27 000,- hoger dan aanvankelijk berekend).
Voor het eenmansakkerbouwbedrijf kan een soortgelijke berekening worden opgezet:

Beschikbaar uit netto-overschot en berekend loon ondernemer	f 22 000,-
Berekende rente + berekende afschrijving gebouwen	f 18 960,-
	f 40 960,-
Rente en aflossingsverplichtingen (hypotheek 8 1/4 + 3%; machines 9 + 20%; rek. cour. 9%)	f 32 316,-
Verteerbaar inkomen (zonder aftrek ink. bel. e.d.)	f 8 644,-

Voor het overhouden van een verteerbaar inkomen van ten minste f 25 000,- zou het eigen vermogen moeten toenemen met f 117 377,- en daarmee stijgen tot bijna 69%, of wel ± f 315 000,-.
Rekening houdend met een iets gunstiger rentabiliteit door prijsstijging, dan was aangenomen in voornoemde akkerbouwpublikatie, zou het eigen vermogen toch nog ± f 100 000,- hoger moeten zijn om een verteerbaar inkomen van f 25 000,- te behalen. Het eigen vermogen beloopt dan nog 65% van de totale investering (± f 298 500,-).
Voor de varkenshouderijbedrijven krijgen we de volgende beelden:

Fokvarkensbedrijf:

Beschikbaar uit berekend arbeidsinkomen	f 26 250,-
Berekende rente	f 15 280,-
Berekende afschrijving gebouwen	f 7 600,-
	f 49 130,-
Rente en aflossingsverplichtingen (hypotheek 8 1/4 + 4%; fokzeugen krediet 9%)	f 12 860,-
Verteerbaar inkomen (zonder aftrek ink. bel. e.d.)	f 36 270,-

Mestvarkensbedrijf:

Beschikbaar uit berekend arbeidsinkomen	f 26 250,-
Berekende rente	f 28 960,-
Berekende afschrijving gebouwen	f 12 000,-
	f 67 210,-
Rente en aflossingsverplichtingen (hypotheek 8 1/4 + 4%; mestvarkenskrediet 9%)	f 24 890,-
Verteerbaar inkomen (zonder aftrek ink. bel. e.d.)	f 42 320,-

Gesloten bedrijf fokzeugen + mestvarkens:

Beschikbaar uit berekend arbeidsinkomen	f 26 380,-
Berekende rente	f 20 720,-
Berekende afschrijving gebouwen	f 9 330,-
	f 56 430,-
Rente en aflossingsverplichtingen (hypotheek 8 1/4 + 4%; fokzeugen en mestvarkenskrediet 9%)	f 17 540,-
Verteerbaar inkomen (zonder aftrek ink. bel. e.d.)	f 38 890,-

Vanwege het feit dat het melkveebedrijf en het akkerbouwbedrijf een aanzienlijke investering hebben in grond, waarop niet wordt afgeschreven, terwijl dit niet het geval is voor de varkenshouderijbedrijven, geven de financiële verplichtingen van de varkensbedrijven bij een normale rentabiliteit geen enkele moeilijkheid t.a.v. het verteerbare inkomen (De term "verteerbaar inkomen" is wat misleidend omdat hieruit nog belastingen en premies betaald moeten worden, alsmede ook een reservering voor te weinig afschrijving en voor groei). Wanneer men voor de varkenshouderijbedrijven het voorbehoud "normale rentabiliteit" wat gaat afzwakken en stelt dat door de grotere risico gevoeligheid van de varkenshouderij, ondernemers in deze bedrijfstak een jaar zonder arbeidsinkomen moeten kunnen overbruggen, zal het eigen vermogen tenminste f 40 000,- hoger moeten zijn dan de begrotingen aangeven. Op deze wijze is practisch gesproken een voldoende buffer aanwezig voor risico-opvang, (verlies arbeidsinkomen + restant van verteerbaar inkomen + kredietreserve).

c. Rekening houdend met de hiervoor gemaakte opmerkingen kan de volgende rangorde gemaakt worden voor het minimum eigen vermogen dat nodig is voor het verkrijgen van een verteerbaar inkomen in de eerste jaren, resp. voor het inbouwen van een kredietreserve om een jaar zonder inkomen te overbruggen:

1. Fokzeugen	f 95 400,-	(= 50%)
2. Gesloten varkenshouderij	f 117 000,-	(= 45%)
3. Mestvarkens	f 147 000,-	(= 41%)
4. Melkkoeien	f 197 000,-	(= 54%)
5. Akkerbouw	f 298 500,-	(= 65%)

d. Toename totale vermogensbehoefte bij groei naar tweemansbedrijf

1. Fokzeugen	+ f 191 000,-	(= + 100%)
2. Gesloten varkenshouderij	+ f 259 000,-	(= + 100%)
3. Melkvee	+ f 343 000,-	(= + 94%)
4. Mestvarkens	+ f 362 000,-	(= + 100%)
5. Akkerbouw	+ f 372 000,-	(= + 81%)

Een tweemansfokzeugenbedrijf en een tweemans gesloten varkenshouderijbedrijf zijn goed uitvoerbaar t.a.v. financiering en verteerbaar inkomen. Voor het zeugenbedrijf is een groei naar een tweemans gesloten bedrijf zeer goed mogelijk.

- Het melkveehouderijbedrijf kan als gespecialiseerd bedrijf uitgroeien naar een tweemansbedrijf (met daarbij weliswaar relatief iets gemakkelijker, maar toch nog moeilijke financiering), of een tak varkenshouderij er bij nemen.
- Een tweemansmestvarkensbedrijf vergt zeer veel vermogen; een uitbouw van het mestvarkensbedrijf naar een tweemans gesloten bedrijf lijkt niet alleen uit hoofde van financiering eerder aan te bevelen. Ook passen mestvarkens wel naast melkvee of akkerbouw. Het tweemansakkerbouwbedrijf is relatief gunstiger dan het eenmansbedrijfstype. Uitbouw naar een tweemansbedrijf met een eenheid varkens zou uit oogpunt van financiering en milieu zeer goed passen, maar maakt de bedrijfsgebondenheid groter.

HOOFDSTUK IV

ANDERE FACTOREN DIE DE BESLISSINGEN OMTRENT INVESTERINGEN IN BEDRIJVEN KUNNEN BEINVLOEDEN

§1. Sociale aspecten

De sociale aspecten van een bedrijf hangen samen met:

a. de gebondenheid aan het bedrijf, de mogelijkheden om vrije dagen of vakantie te nemen en aan de moeilijkheden die bij het optreden van ziekte ontstaan;

b. de aard van het werk en de persoonlijke waardering daarvan;

c. de maatschappelijke waardering van de betreffende produktietak.

De gebondenheid aan het bedrijf is voor veehouderijbedrijven een veel belangrijker knelpunt dan voor de akkerbouw. Wellicht kunnen er ook binnen de veehouderij nog verschillen worden geconstateerd. Bedrijven met biggenproduktie geven de grootste bedrijfsgebondenheid, daarna melkvee en ten slotte mestvarkens. Deze onderlinge verschillen zijn echter niet zo belangrijk.

Veel belangrijker is het verschil tussen eenmansbedrijven en bedrijven met meer arbeidskrachten. De sociale aspecten pleiten sterk voor een bedrijf met meer arbeidskrachten. Een tweemansopzet kan worden bereikt door:

- samenwerking (bv. in een maatschap);
- betaalde arbeid.

In het kader van de bedrijfsopvolging kan er tijdelijk sprake zijn van twee arbeidskrachten op een bedrijf. In § 3 van dit hoofdstuk komen we hierop terug.

Er zijn echter ook bedrijven waarbij twee gelijkwaardige partners samenwerken. In deze samenwerkingsvormen zal men weleens kiezen voor een bedrijf met meer produktietakken.

Ieder van de deelnemers heeft dan nog een zo groot mogelijke zelfstandigheid. Men kan zich echter afvragen of dan het voordeel van de samenwerking groot genoeg is om het samenwerkingsverband in stand te houden.

In de gevallen waarbij er een betaalde arbeidskracht is zal de bedrijfsleiding waarschijnlijk door één man worden verzorgd. In dit geval gaat voor het bedrijf met meer arbeidskrachten de voorkeur uit naar een bedrijf met één produktietak (vrij extensief bouwlandgebruik buiten beschouwing gelaten).

Wat de aard van het werk betreft zijn er uiteraard verschillen in persoonlijke waardering. Wellicht staan akkerbouw en melkveehouderij wat hoger gewaardeerd dan de varkenshouderij. Met name de mesterij heeft

wel enkele minder prettige kanten bv. het stalklimaat, de eentonigheid van de arbeid en de afhankelijkheid van andere bedrijven bv. ten aanzien van de kwaliteit van de biggen die worden aangevoerd.

Een nog meer discutabel punt is de maatschappelijke waardering van een produktietak. In sommige gedeelten van het land is nog wel iets blijven hangen van de grotere waardering die men daar vroeger had voor akkerbouw en rundveehouderij. Er zijn echter ook gebieden waar deze verschillen niet spelen. Bij de moderne ontwikkeling van de bedrijven zal de maatschappelijke waardering ook beïnvloed worden door de wijze waarop een bedrijf geleid wordt en de financiële mogelijkheden die het voor de betrokken ondernemer biedt.

§2. Waardevastheid van de investeringen

Bij de beslissingen omtrent investeringen in grond en gebouwen zal veelal ook rekening worden gehouden met de waardevastheid van het object.

a. Grondprijzen

De prijs van landbouwgrond wordt door vraag en aanbod bepaald. Vragers zijn:

- beleggers
- boeren van wie het bedrijf is aangekocht of onteigend voor woningbouw, wegen etc.
- boeren op te kleine bedrijven die willen vergroten.

De hoge grondprijzen die we de laatste 10 jaar gekend hebben zijn niet veroorzaakt door beleggers. De gepachte oppervlakte is na 1959 met 5% afgenomen.
Boeren die door onteigening een groot bedrag ineens gebeurd hebben zijn bereid een hoge prijs voor een ander bedrijf te betalen.
Een veel grotere categorie vragers vormen de bestaande bedrijven die uit willen breiden en die bereid zijn om voor een beperkte oppervlakte een hoge prijs te betalen.

b. Gebouwen

De melkveehouderij zit in een ontwikkeling waarbij voor de bedrijven die een grupstal hebben de economische veroudering van de gebouwen snel verloopt.
Voor de varkenshouderij kunnen we uit boekhoudgegevens afleiden dat de economische veroudering van gebouwen vrijwel uitsluitend betrekking heeft op de arbeidsbesteding. In de technische resultaten van de varkenshouderij is er weinig verschil tussen oude en nieuwe gebouwen.
Economische veroudering door afname van de arbeidsbehoefte zal, naarmate de arbeidsbehoefte afneemt, van geringere betekenis worden.

Rekenvoorbeeld:

Thans:	Mestvarken/jaar	Fokzeug/jaar
arbeidsuren	2	25
arbeidskosten	f 16,-	f 200,-
huisvestingskosten	f 40,-	f 250,-

Als we aannemen dat over een bepaalde periode de arbeidsbehoefte met 50% daalt, de arbeidslonen met 100% stijgen en de bouwkosten 50% stijgen dan worden de berekeningen voor nieuwbouw:

	Mestvarken/jaar	Fokzeug/jaar
Arbeidsuren	1	12,5
Arbeidskosten	f 16,-	f 200,-
Huisvestingskosten	f 60,-	f 375,-
Arbeid + huisvesting	f 76,-	f 575,-

In de thans gebouwde schuur zouden de arbeidskosten echter hoger zijn:

Arbeidskosten	f 32,-	f 400,-
Blijft over voor opbrengst oude schuur	f 44,-	f 175,-

Hieruit kunnen we afleiden dat er veel zou moeten veranderen in de prijsverhoudingen om de economische waarde van een gebouw, dat thans modern wordt opgezet, tot nul te laten dalen.
Verwachtingen omtrent verdere verhogingen van de bouwkosten kunnen de ontwikkeling in de varkenshouderij stimuleren.

§3. Mogelijkheden van bedrijfsovername

Ten aanzien van de overnamemogelijkheden bij een bedrijfsoverdracht zijn met name de volgende punten van belang:

a. taxatiewaarde van het bedrijf: grond, gebouwen, levende en dode inventaris;

b. het gevormde eigen vermogen van de overnemer bestaande uit behaald inkomen en eventueel reeds verkregen schenkingen of boedeldelen;

c. de mate waarin het bedrijf schulden vrij te maken is in een periode van 25 à 30 jaar;

d. de groei van het bedrijf.

ad. a. In het hoofdstuk vermogensbehoefte en financiering is de totale vermogensbehoefte voor de verschillende bedrijfstypen gebaseerd op basis van verkoopwaarde van grond en levende have en een doorsneewaarde van gebouwen en werktuigen op 60% van de nieuwwaarde.
Hetzelfde geldt dan ook voor het minimum eigen vermogen.

Wanneer men uit hoofde van familierelaties de taxatie van de grond f 1 000,- per ha lager opneemt dan de eerder berekende waarde, de taxatie voor gebouwen en werktuigen houdt op 60% van de nieuwwaarde en de levende have ook op het oorspronkelijke bedrag, wordt de vermogensbehoefte voor het eenmansbedrijf bij de verschillende typen als volgt:

1. Totale vermogensbehoefte:

1. Fokzeugen	f 190 000,-
2. Gesloten varkenshouderij	f 258 000,-
3. Melkkoeien	f 343 000,-
4. Mestvarkens	f 361 000,-
5. Akkerbouw	f 430 000,-

2. Minimaal eigen vermogen voor eenmansbedrijf:

1. Fokzeugen	f 95 000,-
2. Gesloten varkenshouderij	f 116 000,-
3. Mestvarkens	f 148 000,-
4. Melkkoeien	f 185 000,-
5. Akkerbouw	f 279 500,-

ad. b. Eigen vermogen van de overnemer.
Wanneer de adspirant varkenshouder na zijn opleiding begint met werken zal hij over geen of slechts weinig eigen vermogen beschikken. Hij hoeft uiteraard ook niet direct volledig voor zich zelf te beginnen. Op veel bedrijven waar een zoon thuis komt werken wordt zijn arbeid in het bedrijf geabsorbeerd zonder dat dit tot uiting komt in een duidelijk verhoogd bedrijfsinkomen. Het is echter juist de periode van het samenwerken van vader en zoon waarin zonder al te veel moeite een flinke groei kan worden gerealiseerd.
De basis waarop een adspirant-opvolger op het bedrijf begint mee te werken kan men zich op verschillende manieren indenken; ondermeer:

- volledig in loondienst op CAO-loon;
- in loondienst op CAO-loon + een zeker percentage van "winst" (voordeel: opvolger meer in resultaat geinteresseerd);
- in maatschapsverband (bezwaar: indien de adspirant-opvolger later toch een andere richting kiest, is het moeilijker om de zaak weer terug te leiden naar de oorspronkelijke ondernemer).

Het voert in dit verband te ver om uitvoerig op het grote complex van de specifieke mogelijkheden en moeilijkheden van bedrijfsopvolging in te gaan. Hiertoe willen we o.a. verwijzen naar

de publikatie "Als de opvolger aantreedt" van drs. W. Broex en drs. B. Veltman en LEI-rapport 2/3.2 "De financiële positie van beginnende landbouwers in Friesland, Gelderland en Noord-Brabant".
Naast de voornoemde werkwijzen willen we nog een mogelijkheid noemen, die zich met name leent voor een bedrijfstak veredelingslandbouw, namelijk een bedrijfsuitbreiding op naam van de zoon om later de overname te vergemakkelijken. Het hiermee verkregen inkomen mag hij volledig houden omdat hij daarnaast op het bedrijf van zijn vader werkt.
Als illustratie zal een voorbeeld worden uitgewerkt van een uitbreiding met mestvarkens.
Bouw van een mestvarkensschuur voor 300 stuks; investering f 76500,-. Het gehele bedrag wordt geleend van de bank onder hypotheekstelling + borgstelling van B.F. of vader. De varkens en het voer worden gefinancieerd met mestvarkenskrediet. Bezettingsgraad 85%; arbeidsinkomen per jaar/varken f 37,25. Bij een afschrijving van de stal in 20 jaar en een aflossingsplan voor zowel de lening voor de stal als het varkenskrediet van eveneens 20 jaar, verder een berekende rente van 8% over 60% van de stalinvestering en 8% van f 170,- per gem. aanwezig varken en een betaalde rente van 8,5%, ontstaat het volgende beeld van vermogensvorming.

Tabel 9. Vorming van eigen vermogen door een opvolger (in gld.)

Jaar	Bedrag lening stal + varkens	Arbeids-inkomen	Bet. rente + aflossing -(ber. rente + afschr.)	Rente res. vorig jr. 7%	Belasting eigen ondern.	Totale reserve
start	120000					
1	114000	9500	5235	0	1437	2828
2	108000	9500	4725	198	1706	5897
3	102000	9500	4215	413	1981	9614
4	96000	9500	3705	673	2284	13798
5	90000	9500	3195	966	2578	18491
6	84000	9500	2685	1294	2897	23703
7	78000	9500	2175	1659	3290	29397
8	72000	9500	1665	2058	3741	35549
9	66000	9500	1155	2488	4093	42289
10	60000	9500	645	2960	4526	49578

Wanneer de bedrijfsovernemer gedurende 10 jaar voor een beperkte werktijd aldus voor eigen rekening heeft gewerkt en de overige tijd op het bedrijf van zijn vader heeft gewerkt, waarvoor hij dan verder naar beschikbaarheid een evenredig percentage CAO-loon geniet, zou hij bij gehele bedrijfsovername na 10 jaar uit

eigen onderneming een half afgeloste varkensstal en levende have in eigendom hebben en bovendien een reserve van ± f 50 000,-. Per saldo staat dus tegenover de varkensstal en de levende have nog een vreemd vermogen van ± f 10 000,- indien de gevormde reserve in mindering wordt gebracht op de nog uitstaande schuld.

ad. c. Mate waarin het bedrijf schuldenvrij te maken is.
Het is bij bedrijfsovername door een zoon van belang dat het over te nemen bedrijf niet reeds voor de overname zeer zwaar belast is. Immers dit bemoeilijkt de positie van de overnemer en is onbevredigend voor degene die het bedrijf overdoet omdat hij bij de overdracht de beschikking moet kunnen krijgen over een in de loop der jaren vrijwel steeds in het bedrijf gespaarde reserve welke als een vorm van pensioenvoorziening moet worden gezien. Wanneer iemand gedurende ± 30 jaar een bedrijf voor eigen rekening drijft, zal hij door aflossen van de startschuld een reserve in het bedrijf kunnen opbouwen. Daarnaast zullen mogelijk opnieuw uitbreidingsschulden gemaakt worden. De vraag is echter of het bedrijf, uitgaande van een normale rentabiliteit, de mogelijkheden biedt om naast een goed verteerbaar inkomen deze reserve op te bouwen.
De tabellen 8 en 9 en pagina 31 laten zien dat bij varkenshouderij dit (uitgaande van de rentabiliteit in het verleden) weinig moeilijkheden zal geven. In de bodem gebonden sectoren is dit reserveringsproces langduriger van aard. Bij de vereiste voorwaarden t.a.v. eigen vermogen is een voldoende reservering in al de produktietakken mogelijk binnen een tijd van 25 à 30 jaar.

ad. d. De groei van het bedrijf.
Een bedrijf dat leeft, bouwt aan zijn toekomst.
Ook in de varkenshouderij is dit een uitspraak die volkomen opgaat.
In de varkenshouderij ziet men meerdere bedrijven met een stormachtige ontwikkeling. Toch kan men zich afvragen of deze stappen wel steeds voldoende weloverwogen plaatshebben en men zich niet te veel heeft laten drijven door een korte periode van gunstige omstandigheden of beïnvloeding van buiten af. De volgende punten mogen hierbij ter illustratie en overweging dienen:

- voor een "blijvend" bedrijf is een bescheiden jaarlijkse groei steeds gewenst
- op veel bedrijven komt deze groei met tussenpozen schoksgewijs tot stand
- de "groeischokken" zijn meermalen de oorzaak van liquiditeits- en financieringsmoeilijkheden
- het verdient overweging om "groeiplannen" op langere termijn te maken (bv. 6 jaar) met bijbehorende globale bouwplannen, waarvan men bv. om de twee jaar een stuk gaat realiseren

- wanneer men boven een door een jonge ondernemer over te nemen omvang uitgroeit (hooguit een tweemansbedrijf) kan het aanbeveling verdienen om een afzonderlijke tweede bedrijfseenheid te creëren. Hierbij doet het niet ter zake of deze tweede eenheid tot dezelfde bedrijfstak behoort.

HOOFDSTUK V

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

De structurele ontwikkeling in de varkenshouderij wordt beinvloed door een groot aantal factoren. Het is niet mogelijk om de resultante van deze factoren te bepalen. Ze zijn van geheel verschillende aard, het gewicht waarmee ze meespelen is sterk gebonden aan persoonlijke omstandigheden en voorkeuren. Een eensluidende conclusie is dus niet mogelijk.

In dit overzicht is een poging gedaan om deze factoren te inventariseren en zo overzichtelijk mogelijk in te delen. Hieruit blijkt dat een aantal factoren in de richting van specialisatie werkt. De belangrijkste liggen op het terrein van:

- arbeidsefficiency
- bedrijfsvoering
- kortingen en toeslagen

Enkele andere factoren werken in de richting van het gemengd bedrijf.

- risico's
- milieuproblemen.

Uit het oogpunt van arbeidsefficiency is de optimale omvang van de produktietakken groter dan die welke over het algemeen wordt bereikt. Uit dit oogpunt kan een verdere vergroting van de produktieëenheden worden verwacht. Dit zal op sommige bedrijven leiden tot specialisatie op één produktietak.

Het hangt van de omstandigheden af in hoeverre en op welke bedrijven deze ontwikkeling zal plaats hebben.

Hieronder volgen enkele factoren die hierop van invloed zijn.

De bedrijfsgrootte

Op bedrijven met 1,2-1,4 v.a.k. zijn de voordelen van specialisatie groter dan op bedrijven die aan twee of meer v.a.k. arbeid verschaffen. Bij de combinatie van melkkoeien en fokzeugen op eenmansbedrijven komen de voordelen van specialisatie het sterkst naar voren. Er is bij een eenheid van ongeveer 40 fokzeugen reeds een efficiente opzet mogelijk maar de arbeidstijd die er overblijft voor de melkveehouderij is dan echter te beperkt. Bovendien is de kans aanwezig dat aan een van de produktietakken onvoldoende aandacht kan worden besteed. Uiteraard is dit mede afhankelijk van de vraag of er meewerkende gezinsleden zijn die de zorg voor één der produktietakken op zich kunnen nemen.

Mestvarkens vragen, bij een minimaal vereiste bedrijfsgrootte minder arbeidsuren. Voor eenmansbedrijven geeft varkensmesterij over het algemeen een gemakkelijker combinatie met melkkoeien dan biggenproduktie.

Fokzeugen of mestvarkens

Bij de biggenproduktie zijn de mogelijkheden voor opvang van het risico groter dan in de mesterij. Bedrijven die in de varkenshouderij gaan specialiseren zullen de neiging hebben de fokkerij of fokker/mester te kiezen. Door de kleinere hoeveelheden mest geeft een fokkerijbedrijf bovendien minder milieuproblemen.

Vakbekwaamheid

De gevolgen van het risico in de varkenshouderij zijn mede afhankelijk van het technische resultaat dat kan worden bereikt. Resultaten die boven het gemiddelde liggen beperken het risico in belangrijke mate.

Externe omstandigheden

In gebieden met gunstige omstandigheden voor de varkenshouderij (voerprijs, afzet, veterinaire begeleiding) wegen de risico's minder zwaar. Gunstige externe omstandigheden hebben in het verleden de specialisatie sterk gestimuleerd.

Door het sterker op de voorgrond komen van milieuproblemen is hierin een kentering gekomen. Combinatie met grondgebruik (en met name akkerbouw) biedt, vooral voor de varkensmesterij met zijn grote mestproduktie, een aantal voordelen.

Uit het voorgaande blijkt dat er voor de produktietakken melkkoeien en fokzeugen een verdergaande specialisatie is te verwachten. De voordelen op het gebied van de arbeidsefficiency zijn duidelijk aanwezig terwijl de nadelen van specialisatie niet bijzonder groot zijn.

Uit het oogpunt van een goede ontwikkeling van de varkenshouderij moet het ontstaan van meer grote vermeerderingsbedrijven gunstig worden beoordeeld. Het is de vraag of een goede biggenvoorziening in de toekomst verzekerd zal zijn als er niet geleidelijk meer gespecialiseerde vermeerderingsbedrijven zullen ontstaan.

Voor de varkensmesterij zijn de bezwaren van specialisatie over het algemeen vrij groot. Alleen onder zeer gunstige externe omstandigheden (goede biggenvoorziening, voerprijzen, afzetmogelijkheden voor de mest) kan tot specialisatie in de varkensmesterij geadviseerd worden. Het gesloten bedrijf dat zelf gefokte biggen ook afmest komt voor een gespecialiseerd bedrijf veel meer in aanmerking.

De ontwikkeling in de varkenshouderij voltrekt zich zeer geleidelijk. Vrij kleine eenheden kunnen zich lang handhaven als de vaste kosten voor de gebouwen niet worden gerekend. Vrij kleine eenheden zullen nog voor geruime tijd een belangrijk deel van de varkensvleesproduktie voor hun rekening nemen.

Deze geleidelijke ontwikkeling wordt veroorzaakt doordat er een evenwicht ontstaat tussen het kapitaalverlies dat optreedt bij omschakeling van oude naar nieuwe methoden en efficiencywinst die door nieuwe methoden kan worden bereikt. Bij het invoeren van nieuwe methoden kan ook een rol spelen het streven, om met het oog op de inflatie, zoveel mogelijk in onroerende goederen te investeren. Zowel voor de varkenshouderijbedrijven op zichzelf als voor de marktsituatie voor het varkensvlees

kan deze geleidelijke ontwikkeling als gunstig worden beoordeeld. Ook het feit dat er weinig grond beschikbaar komt voor een optimale ontwikkeling van melkveehouderijbedrijven houdt kleine eenheden varkens in stand. Die zouden sneller verdwijnen als de melkveehouderij meer mogelijkheden zou hebben. Wanneer het beschikbare eigen vermogen een knelpunt is voor bedrijfsontwikkeling komen fokzeugen uit oogpunt van financiering het eerst als nieuwe activiteit in aanmerking omdat deze zowel de laagste totale vermogensbehoefte als ook de laagste hoeveelheid eigen vermogen vragen. Het gesloten varkenshouderijbedrijf kan in dit verband ook als aantrekkelijk aangemerkt worden. De varkensmesterij en vooral de bodemgebonden produktietakken melkvee en akkerbouw vragen veel aan totale investering en de bodemgebonden takken vragen bovendien een zeer hoog eigen vermogen.

Bij alle aangehaalde bedrijfstakken moet het feitelijke eigen vermogen hoger zijn dan hetgeen nodig is voor dekking van de investering. Bij de varkenshouderijbedrijven is dit terug te voeren op de noodzakelijkheid van een reserve voor het overbruggen van een slecht jaar en bij de bodemgebonden takken op het overhouden van een voldoende verteerbaar inkomen in de eerste jaren na de investering. Uit oogpunt van financiering is een meer gelijkmatige bedrijfsontwikkeling op basis van een "groeiplan" te verkiezen boven grote incidentele uitbreidingen.

Bedrijfsovername in de varkenshouderij lijkt bij persoonlijke overname geen onoverkomelijke problemen op te leveren, mits het totale bedrijf niet boven een tweemansomvang uitkomt. Bedrijven die groter zijn of verder willen uitgroeien dienen er bij hun bedrijfsopzet rekening mee te houden dat bij persoonlijke bedrijfsoverdracht aan meer dan één opvolger het bedrijf in volwaardige afzonderlijke eenheden moet kunnen worden overgedragen of anders het bedrijf als een vennootschap in zijn geheel moet worden voortgezet.

Uit het oogpunt van sociale aspecten is vooral het bedrijf met meer arbeidskrachten van betekenis. Dit beperkt de binding aan het bedrijf. Verwacht wordt dat in de nabije toekomst nog slechts een beperkt aantal bedrijven een belangrijke uitbreiding zal realiseren voor een tweede (betaalde) arbeidskracht. Wanneer een toekomstige opvolger in het bedrijf meewerkt zijn de omstandigheden gunstig om te komen tot belangrijke aanpassingen op het bedrijf.

Een aantal factoren werkt, zoals uit het voorgaande blijkt, vertragend op de ontwikkeling. Een factor die de ontwikkeling heeft versneld was de overweging dat investeringen in gebouwen waardevast zijn gebleken.

Tot slot willen we nogmaals opmerken dat er voor de individuele bedrijfsvoorlichting geen algemene eensluidende richtlijn gegeven kan worden. Voor de voorlichting aan de individuele ondernemer zal de basis moeten worden gevonden in:

- de omstandigheden op het betreffende bedrijf
- de wensen van de ondernemer
- zijn vakbekwaamheid
- de alternatieve mogelijkheden
- de externe omstandigheden